

De így is garmadával gyűlt össze a sok érték,
S lassankint visszajött mind az elveszett vagyon;
Övé lett régi vára, mely ma is kincset ér még,
És lovak száza prűszköl az ősi udvaron . . .

S ha szép vala a multban, még szebb most a je-
[lenben,
Mert dúsabb lett s szerényebb, de százszor fé-
[nyesebb:

Ha szép Angéla bájos alakja arra lebben:
Virág fakad, hol nemrég vérzett hajh! annyi seb..

Azóta jö a perc s megé és nő a szerelem,
Két szív egymásba olvad, két ajk egymásra zá-
[rul:
Aranylik, csillog, lángol mint nap a szép jelen,
Elűzve ködöt, felhőt, a hajnalló határral . . .

S a kastély büszke ormán, fellegbe vágó ékén,
Két sasnak karma mélyén pihen a biblia,
Amit, az anya tiszta hívallását megértvén,
A legutolsó percben mentett meg a fia . . .

Pest mulat.

— 1819. —

Irta: VÁRADI ANTAL.

Széles, vigyorgó sárga pofával pislog a
görbe utcákba a holdvilág. Langyos tavaszi
éjszaka van és a budai hegyoldalból vidám
társaság kanyarog lefelé a dunapartira. Mulat-
tak és zeng a jókli és recseg az ének:

„ . . . Hab' ká' Göld, aber hab'n mecht' is'
Trinkn' mer áns,
Weil die Kost so schlecht is . . .“

És a kórus vad örömmel vág belé, mignem
a hajóhid előtt álló drabant föléröz szunyóká-
lásából és megmordul:

— Ruhig szán . . . szunszt gibts was . . .

Mire nagy röhögéssel és támolgató men-
teléssel kopognak föl a hajóhid deszkáira, hogy
Pest alvó városába térjenek . . .

Ez a mulatságok legnagyobb részének a
fototipiája száz esztendővel ezelőtt. Busulnak
— és isznak. Akkor megint busulnak, hogy
megint ihassanak . . .

Ez a középosztály mulatsága. A budai
spelunkák bora, ürmöse, csáj nevű étele és
ordító énekszóval hazabandukolás. Hát a mű-
veltebb osztály? Annak a mulatsága már
előbbkelő.

A legnagyobb táncterem a váci-utcai
„Sieben Churfürsten.“ azaz a hét választó fej-
delemhez címzett melynek helyére a hatvanas
években a Nemzeti Szálló helyezkedett. A hét
választó táncterme ezer ember befogadására
volt alkalmas. Azt olvasom egy Pest mulató-
helyeiről szóló leírásban, hogy „a hét válaszó
redout-terme, mely ezer embernél többet képes
befogadni, habár szép és csak nemrég de-
koráltatott (1819.) a legujabb izlés szerint,
mégis kicsi a pesti közönség befogadására s itt
volna az ideje, hogy a nagy redout elkészülté-
vel olyan helyiségünk legyen, amelyben a
mulató Pest publikuma elférjen.“

Az új redout épület pedig a mainak he-
lyén, a régi német színház háta mögött épült,
de nem tudott elkészülni.

„A mi közönségünk mulatsága — írja
az egykoru referens — nagyobbára mások né-
zegetéséből és maguk mutogatásából áll.“ A mi
ugy értendő, hogy el szerették menni mindenüvé
ahol nem kellett fizetni s ha néhanapján be-
tévedtek egy-egy redoutestére, ott sem táncol-
tak, hanem kritizáltak és emberszólásban gyö-
nyörködtek. Azóta ez alaposan megváltozott.
Ma Pesten az emberszólás teljesen kiment a
divatból.

A nemesi osztály magánlakásokon és
piknikéken táncolt. Sokszor kibérelték a hét-
választó nagytermét és abban tartották meg a
piknikeket.

Kétszáz váltó forintért az egész helyisé-
get meg lehetett kapni egy éjszakára. A zene
külön fizettetett. A jobb zenekarok harminc
forintot kaptak, de némelyik tizenötért is el-
hegedült egész éjjel, kikötvén, hogy a szünóra
alatt sört kapnak.

Legérdekesebbek voltak a hét választó
álarcos vigalmi. Minden ilyen látványosság
a színház igazgatójának engedelmével tartat-
hatott s a neki fizetendő taksa ellenében. Még
a vásári komédiások és menaszériák is fizet-
tek a Theaterdirektornak. A német színház
vezetője tehát megegyezett a hét választó bér-
lőjével s adott jelmezeket, dekorációkat, fel-

öltöztettek egynéhány tucat kóristát és kóristá-
nét, hogy „hemzsegienek“ az álarcosok. ren-
des publikumon kívül gyakorta igen alacsony
nívóju populáció férközött be ilyenkor az álar-
cosok alá az uri nép közé. Annak a képviselői
csak kevesen és féltizenkét óráig sétálgattak
föl és alá a teremben, mert éjjélkor szokásban
volt meglehetősen brutálisan letépni a lárvát
azok kétértelmű, akik még fentartották. Sokszor
igen kellemetlen meglepetések kerekedtek az
erőszakosságból.

A Hét választó nagyterme két emeletnyi
magas volt s az emelet magasságában balusztrá-
dos erkély futott körül. Ezen tartózkodott a
nézőközönség. A nagy teremmel kapcsolato-
san ebédlő s kisebb termek sorakoztak, melyek-
ben „fix áron“ ételek voltak kaphatók.
„A világítás viasz gyertyákkal igen fényes és
mondhatni: pompás . . .“ A muzsikát előkelő
alkalmakkor a színházi zenekar szolgáltatta.
„A táncoknak egy bizonyos rendje vagyon
amely tzedulákra feliratott. És betsületére
vállik a publikumnak, hogy nem tsak az álmos
menuette-et és a deutsch-ot járja, hanem écos-
saise-t, Quadrillet, Mazurt és Tempett-tánc-
okat . . .“ A bálók rendszeren színház után kez-
dőnek, úgy fél tíz táján, s addig tartanak, míg
a közönség táncoló kedve alább nem hagy.

Igen jeles táncoló hely volt „Az két
arany oroszleányokhoz“ címezett a szénatérén.
Ez leginkább a polgári osztály gyülekező helye
s benne gyakran cigányok is muzsikálnak.
A munkás-osztály s az urasági cselédek a ke-
repesti országuton levő „fehér ló“ korezmában
gyűlnek össze, amely nem messze vagyon a
hatvani kaputól. A hatvani kapu akkor eme-
letes volt és az emeletén rácsos erkély futott
körül. Az alsóbb néposztály azonkívül nyáron
s ősszel a városliget közelében levő Kemnitzer-
féle korezmában tartotta mulatságait.

A muzsika e helyeken falusi trombitás
zenekar és verki. Néha a gyömrői vályogvető
cigányok is kint voltak a hallgatók füleit. Egyszer
a toponári zsidóbanda is vendégszerepelt Pes-
ten. Csokonay is megörökítette ezeket a Do-
rottyában, amikor is „megzendül Izsák száraz
fája.“

Sokkal közelebb volt a városhoz az or-
szágot keleti oldalán álló Hacker-szála, mely-
ben valamikor szini előadások is tartottak.
A mögötte elterülő nagy kert majálisokra is
alkalmas volt. Dériné és Benke atyus ennek
a szalájában játszottak s Fegyverneki Vida,
a megye által kinevezett intendáns, itt osztotta
széjjel nem egyszer a darabok jövedelmét a
színészek között. Rá is ment a fele vagyona
az intendánsságra.

Házi bálók nagyban divatoztak s a rend-
őrség nem avatkozott a privát mulatságokba.
Ellenben rendes policáj-őrjárat kerengett a
király-utcai korezmák táncvigalmain, amelyek
többnyire a pricesn végződtek.

Legelőbbkelő mulatság azonban még min-
dig a színház. Persze, a német.

Mikor a régi Pest erődítményeiből fen-
maradt kerek torony, a rondella, már nagyon
dűledező állapotba jutott, akkor a magyar
színészeket engedték belé. Eszembe jut az
egyszeri végrendelet, mely szólott a veszendőbe
ment Riska tehénről, mely, a végrendelet
szerint: „ha megkerül: a lányomé. Ha meg
nem kerül: az eklézsiaié“

A hajóhid fölött az új promenádon jelöl-
ték ki az új német színház helyét. A mai Gizella-
tér értendő alatta.

Ezernyoleszáz és nyolcadik esztendő-
ben kezdtek meg a német színház építését.
Kulcsár István és a többi magyar keserű ér-
zésekkel nézte a dus épület emelkedését s még
akkor sem hitték fennállásában, mikor már
tető alatt volt. Azt hitték, isteni csodának kell
történnie s össze kell dőlni a német muzsa-
templomnak, mielőtt még első csemetnének
benne.

Nem dőlt össze. Tető alá került s míg a
szegény magyar komédiások a dűledező ron-
dellában meg a Hacker-szálaiban dideregtek:
a germán művész urak — akikért már akkor
is annyian rajongtak Pesten — a 627.942
forint és 56 krajcárba került palotában játszo-
tak. Hátha még hozzáteszem, amit az egykoru
Schams Lorenc Hartlebennél megjelent köny-
vében ír, hogy ez az összeg „nach dem fünf-
maligen, fünffachen Nennwerthe der Banko-
zettel sich auf 3,138.710 florin belief . . .“ azaz:

a bankócedulák akkor *ötszörös* névértéke szerint három milliói is mennyivel többre került.

Szerencsés németek! És a színházuk megnyitására nem kisebb ember írta az ouverturát, mint — Beethoven

Ezzel konkurráljon most már a magyar!

És milyen pazar pompávat volt berendezve és kiállítva az egész!

Három nagy frontja volt az épületnek. Egyik a nagyhid utca felé (a mai Deák Ferenc utca) — nem kevesebb mint ötvenhét öl hosszúságban. A másik oldalrész, a magyar király vendéglő felé, ugyanekkor. Mind a két oldal boltokkal volt teli, melyeket nagyrésztben már a megnyitáskor kiadtak. A város felé néző — (a mai Vörösmarty-szobor felé álló) főhomlokzat szoborművekkel ékeskedett. Apolló, Thalia, Melpomene és Calliope muzsákkal, Euterpe és Polyhymnia mint külön szobrok, oszlopokkal megosztott mezők díszítették a vidámság és jókedv attribútumaival és allegóriáival. Az oldalrészek s az egész épület kidíszítése még függőben volt, s mint az egykoru felírás mondja, még a fentemlített összegben felül 497.493 forintba fog kerülni.

... És a magyar színészek rongyait a megyeház udvarán potom egynéhány forintért árverelték el a megmaradt néhány szegény komédiás jelenlétében.

1812-ben készült el a német színház, de nem nagyon látogatták. Direktora az egykoru újságok szerint mindig „ein Cavalier“ hol Unwerth gróf, hol más. Évi bérü a két — budai és pesti — színházért fizetett a „Cavalier“ tizenkétezer forintot. Ezért tartozott évente egy új dekorációt festetni. A bérösszezből Pestre kilenc, Budára háromezer forint esett.

A színházban volt udvari páholy és három emeleti páholsor, földszint, galléria és tágas zenekar. A szinpad szélessége ötvenegy láb. A színházban *háromezer* embernek volt helye, tehát annyinak, mint ma a népoperában.

Meg kell jegyezmem, hogy földszint is voltak páholyok, tehát a színháznak összesen négy páholsora volt.

Kijárása a színháznak csak egy volt, ami nagyon kellemetlen lehetett, mikor látogatottabb előadások alkalmával a gyalogjárók ugyanott tódultak ki, ahol a kocsik várakoztak s a lovak röpöztekoltak. Már most sötét éjszakákön a rosszul világított utcán bajos volt a hazatérés. A színház két oldalfrontja hosszában seregeseen álltak a lámpásos emberek részint a színházlátogatók cselédjei, részint bérelhető fiúk, akik hazakisérték az embereket. Ugyanez később a nemzeti színháznál is divatban volt, mert az pláne a város végén volt. Ilyen lámpásos fiú volt egyszer másszor — Petőfi, aki a primadonnákat kísérte haza sáros éjszakákön.

Legrosszabb volt a színház akusztikája. Amann bécsi építész, aki a színházat építette, ez ellen a vád ellen azzal védekezik a Wiener Zeitschrift für Kunst und Literatur 1817-ik évi folyamában a 101. és 102-ik számokban, hogy „a színház még befejezve nincsen, s az épület tervéből külön a hangfogásra számított zárórész a Duna felé még nincsen megcsinálva. A védőfal helyén most nyílt mélyedés van. A budai hegyek felől a szé egyenesen a szinpadra vág,“ ennél fogva nagyon kívánatos, hogy az épület befejeztessék — persze megint egy fél millióért, — hogy az akusztika csorbát ne szenvedjen.

Ebben a színházban azután néhankorban a magyar színészeknek is megengedték a föllépést. Igen szigorú, mondhatnám: uzsorás föltételek mellett. De hát akkor a német volt az ur és ő diktált. Egy ízben pedig Dériné a legnagyobb operákban énekelt s fényes diadalt aratott. Hívták is külföldre, de nem ment. Itt maradt koldusnak. De hát legalább magyar koldus volt, ami nagy különbség

A heceken kívül melyeket a mai Erzsébet-tér északkeleti oldalán felállított reneteg circusban tartottak s amely hecek állatviadaloiból állottak — még egy mulatóhelye volt a köznépek, amelyről egykoru írók nagy megbotrányozással szólnak ez a szentéri — Kohlmarkt — Kasperl-színház.

A szentér a mai Deák tér, amelynek közepén álló bódé volt a kasperli komédiák tanuja. A már kiveszőben lévő német hanzvurst itt még orgiáit ülte s vasárnap és ünnepnapon az egész német alsórendű populáció ott röhögött a szemtelen és aljas tréfákön, amelyekre

csak német hanzvurst képes. Pestnek a huszas évekből való leírásában olvasom a következőket:

„Vásárok ide én a Kasperli-társaság üzi a maga üzelmait a szentér deszkabódéban. Megfoghatatlan hogy korunkban hogy tühethnek meg ilyen erkölcssteien dolgokat s hogyan adhatnak kultiválásukra hatásági engedelmet?..“ Pedig édes istenem — milyen szolid dolgok voltak ezek a kasperlidák a mai francia bohózatokhoz képest! . . .

A német színház zenekara fényes volt és elsőrangú. Harminchat zenészből állott s karmestereit Schams a zeneművészek legjava között emlegeti. A színház világítása maga évente huszonnégyezer forintba került.

Huszonnégyezer forint! . . . És malatt Pest német világa a huszonnégyezer forintos „Beleuchtung“ mellett tapsolja a germán művészeket — Gál Minya, az én kedves székelem — szorgosan készíti a tizenkilenc fagygyümöcsest, amelyek világánál estére a félig ledült rondellában a magyar színészek egy hazafias darabot fognak előadni, nagy számu azaz legalább is nyolevan-kileneven néző előtt

... Odaát, a német színházban magyar mágnások és udvari emberek fényes fogatai várakoznak s a huszonnégyezer forintos világítás az utcára veti fényét, amelyen most bandukolnak az aranykéz koresma felé a magyar színészek és keserű érzésekkel nézik a toporzékoló pappákat a német színház előtt.

Hja, — Pest mulat!

Péter örne megye.

Írta: PÉCZELY JÓZSEF.

Hajnaldik.

Jófeju Péter megáll az udvar közepén s föltekint az égére. Egy-két csillag még mutatkozik itt-ott, pislákol olyformán, mint a kialudni készülő gyertyaláng. Pétert azonban ezek a fényes kis jószágok nem érdeklik. Nem. Felhőket keres. Főként arrafelé, ahonnan majd a nap fölbukkan. Lesz-e eső? A járatos ember már ilyenkor egész biztosan tud következtetni a nap lefolyására. Jobban, mint a kalendárium. Szél, eső, napos idő? Péter elégedetten biccentgeti meg a fejét, amiből kiviláglik, hogy tartalmas időre van kilátás. Se eső, se zivatar.

Ez időjárás kiapasztalások után Péter odalép a szin elé s kihuzza a kocsit. A tengők nyikorognak. Az egyik vékonyan, a másik meg kattogva. Hm. Péter körüljárja az öreg alkalmatosságot, miközben abba állapodik meg, hogy a tengőket csak meg kell kenni. Muszáj, mert egy az, hogy hosszú útra készül, más meg, hogy terhet visz. Terhet! Örne valót! A városi malomba. Ily esetben szükséges a kenőcsözés a kocsi, de a lovak irányában is. Péter hát neki gyürkőzik.

A kenőcsözés könnyű, de kényes munka. Ha száz szeme nincs az embernek, könnyen becsunyíthatja magát. Az alsó lenge magyar libeg-lobog s jóformán észre sem vevődik, hogy mikor, egyszer csak rajta van a feketeség, ami nagy bosszuság, főként az asszonyoknak, ki nem győzi az ember ügyetlenségét mooskolni a mosás alkalmával.

Péter hamarosan elbánik a tengőkkel. A kerekeken ránt-taszit egyet-egyet s alig egy-két hosszú minuta, már a zsákok is rajt vannak a kocsin

Ezidőre a lovak beabrakoltak, ami abból állapítható meg az első szemvetésre, hogy magosan tartják a fejüket Péter mindazáltal, hogy biztos a maga dolgában, az abrakos tárisznyák alját megmarkolásza s csak azután akasztja le azokat a lovak fejről. Na, most már aztán egymásután ki a kuthoz.

Az ostorfa leszalad a vízhez s vissza. A tele vödörrel elsőben is Keselyt kínálja meg a gazda, csak azután következik a Sárga. Ugy, ahogy az dukál. A Kesely érdemli az elsőseget. Egy az, hogy jobban indítványozik, más meg, hogy egyarányosabban fogalmazza a terhes kocsit. Nono. Azért a Sárga se kutya. De a Sárga mégis maradosabb igyekezetű. A kedvezést tehát a Kesely érdemli. Meg is kapja. Ő az első az abrakolásnál is, az itatásnál is.

Mikor a lovak belekerülnek a hámba, a pitvarajtóból hirtelen kiütődik az asszony főköteje.

— Mőv kend?

A gazda jól hallja a kérdést, de nem felel. Egyik lába a tengő-végén, a másik a földön. Na . . .